

Met regelmaat komen raadsleden en gemeentebestuurders onder vuur. Geruchten doen de ronde dat mogelijk sprake is van belangenverstrengeling, lekken van vertrouwelijke informatie, achterhouden van informatie, of het tegen betaling verlenen van gunsten. Wat is dan de rol van de griffier? Is er een rol voor de rekenkamer(commissie)? Kunnen zulke vermoedens afdoende worden ontzenuwd of bevestigd door intern onderzoek, of zal het toch extern moeten worden onderzocht? Welke gevolgen heeft lopend integriteitsonderzoek voor de geloofwaardigheid van de functionaris wiens handelen wordt onderzocht? Zal er worden getoetst aan wettelijke normen of spelen vooral subjectieve normen en politieke standpunten een grote rol? Wordt er hoor- en wederhoor gepleegd? Wie bewaakt de kwaliteit van het integriteitsonderzoek? Is de kwaliteit van het integriteitsonderzoek hoger in gemeenten die een volwaardig integriteitsbeleid voeren? Waarom geven sommige rekenkamers meer aandacht aan de vraag of gemeenten een volwaardig integriteitsbeleid voeren? Moet ook niet worden onderzocht of het uitgevoerde integriteitsonderzoek kwalitatief aan de maat is?

De kring Noord organiseerde op vrijdag 4 november een studiemiddag over integriteitsaspecten bij rekenkameronderzoek. Bij de studiemiddag waren leden van rekenkamers (plusminus 30) en griffiers (plusminus 10) uit het Noorden aanwezig.

Na de opening van de dagvoorzitter, Ina Middelkamer, ging Hans Scherpenzeel, griffier van de gemeente Schiedam én voorzitter van de commissie Integriteit van de Vereniging van Griffiers in op de rol van de griffier bij kwesties rond integriteit. Een aantal aansprekende voorbeelden werden geschetst waar het goed ging maar ook voorbeelden van waar het allemaal wat minder goed is afgelopen. Hans Scherpenzeel wees erop dat het werkveld van de griffier vooral gericht is op de binnenkant van het gemeentehuis terwijl de rekenkamer zich juist richt op de buitenwereld van het gemeentehuis. De eerste inleider stelt dat vaker rekenkamerfunctionarissen hun kennis moeten delen met de griffiemedewerkers. Dat de beide groepen functionarissen op deze studiedag zo eendrachtig een thema bij de kop pakken zou vaker moeten gebeuren.

Daarna was het woord aan Emile Kolthoff, hoogleraar criminologie *Open Universiteit Heerlen* en lector Veiligheid aan de Avans Hogeschool. Emile Kolthoff is één van de oprichters van het onderzoeksbureau BING. Als hoogleraar criminologie bepleit hij een zorgvuldige uitoefening van openbare gezagsfuncties. Juist van de overheid mag worden verwacht dat zorgvuldig wordt omgegaan met privacy gevoelige gegevens en dat geen ingrijpende middelen worden ingezet voordat sprake is geweest van hoor en wederhoor en de feiten zonder enige twijfel konden worden vastgesteld. Emile ging in zijn betoog in op voor welke dilemma's de integriteitsonderzoeker komt te staan en wierp een aantal dilemma's op: Op welke punten verschilt een integriteitsonderzoek van een rekenkameronderzoek? Waarom is het (niet of juist wel) wenselijk dat een rekenkamercommissie een integriteitsonderzoek uitvoert? Aan welke eisen moet goed integriteitsonderzoek voldoen? Zijn die eisen anders dan bij een regulier rekenkameronderzoek en waarom? Waar moet je als griffier of rekenkamervoorzitter opletten als je een integriteitsrapport onder ogen krijgt?

Kolthoff wijst erop dat voordat een kandidaat wordt benoemd als wethouder er ex ante een screening uitgevoerd moet worden. Deze screening vooraf moet goed gebeuren en dat kan een hoop onzekerheid voorkomen.

Na de plenaire presentaties gingen de aanwezigen uiteen in drie werkgroepen.

Werkgroep I: De rol van de griffier bij integriteitsonderzoek

In de inleiding van Emile Kolthoff werd een voorbeeld gegeven van een enthousiast en bevlogen raadslid dat onvoldoende scheiding had weten aan te brengen tussen zijn publieke (vrijwilligers) taak enerzijds en zijn meer afstandelijk rol als raadslid anderzijds. Dit voorbeeld was zeer herkenbaar voor de leden van de werkgroep. Ook in de gemeente Opsterland was er een fractievoorzitter die zich sterk maakte voor een op zich nobele maatschappelijke taak en daarbij ook zijn mogelijkheden als raadslid vol inzette. Maar integriteitsschendingen kunnen zich ook voordoen wanneer een maatschappelijk belang, al te onbesuisd, wordt gediend. In de werkgroep werd besproken welke de rol de griffier en de raadsvoorzitter hebben bij het inhuren van een externe onderzoeker en in hoeverre het oordeel over de toelaatbaarheid toch terecht komt bij de raad of bij het presidium.

In de werkgroep werd geconstateerd dat het gelukkig nog niet vaak is voorgekomen dat een griffier zelf voorwerp is geworden van een integriteitsonderzoek. Maar inmiddels zijn er reeds enkele malen integriteitsonderzoeken uitgevoerd naar het handelen van een griffier. Hans Scherpenzeel benadrukt dat een van de belangrijkste waarden van een griffierschap is het in acht nemen van politieke neutraliteit. In de recente casus Westland is deze centrale waarde onvoldoende in acht genomen.

Werkgroep II: Integriteitsaspecten in regulier rekenkameronderzoek

De Rekenkamer Smallingerland onderzocht in hoeverre het vastgestelde integriteitsbeleid ook tot uitvoering werd gebracht. De Rekenkamer Assen bracht in kaart hoe het staat met de betrouwbaarheid van raadsgegevens. De Rekenkamer Hogeveen bracht in kaart welke integriteitsrisico's er zijn wanneer de gemeente de Horecafunctie in het centrale sportcomplex gaat verhuren. Toch is de standaardwerkwijze in veel rekenkameronderzoek dat er ten aanzien van de inhuur van externen, het verlenen van subsidies of het uitoefenen van toezicht naar allerlei aspecten wordt gekeken: doelmatigheid, informatievoorziening aan de raad, doelbereiking, maar dat nu juist de integriteitsrisico's niet worden benoemd en niet grondig werden onderzocht. Moeten we niet vaker in het reguliere rekenkameronderzoek ook het aspect integriteit en integriteitsrisico's meenemen? Aan de hand van deze stellingen gingen de deelnemers met elkaar in gesprek.

De stelling dat rekenkamers zich in hun rapporten nooit uitspreken over personen, karakters, gedrag en ingeslepen gewoonten werd niet herkend. Met name hebben rekenkamers wel degelijk aandacht voor standaardroutines en ingeslepen gewoonten. Soms zijn die standaardprocedures gewoon 'fout', bijvoorbeeld omdat men conflicten uit de weg gaat of de weg van de minste weerstand kiest. Daar moet de rekenkameronderzoeker de raadsleden dan wel op attenderen en dat gebeurt ook.

Diverse deelnemers vonden integriteit een nogal zwaar woord. Regelmatig doen zich politieke processen voor. Hierbij geven leden van het college van burgemeester en wethouders niet meer informatie dan er door de raad wordt gevraagd. Het onvoldoende, uit eigener beweging informeren van de raad moet volgens deze deelnemers niet onder de noemen van niet-integer gedrag worden gebracht. Dat maakt dit 'politieke spel' veel te zwaar beladen.

Eén rekenkamercommissie (Hogeveen) heeft ervoor gekozen om standaard aandacht te schenken aan integriteitsrisico's in onderzoeksrapporten. Daarmee is integriteit niet de focus of aanleiding van onderzoek maar wordt het wel meegenomen. Naast de DDR wordt er dus in deze rekenkamer ook altijd gekeken naar integriteit.

Tenslotte kwam aan de orde de vraag wat je als rekenkamer moet doen bij het constateren van een misstand. Je kunt voor de vraag komen te staan om vermoedens wel- of niet te toetsen en hoe je die gegronde vermoedens dan meldt en daarover communiceert. Dat kan variëren van melding doen in een gesprek met de raadsvoorzitter en/of gemeentesecretaris, tot het vermoeden in vertrouwen melden aan de raad, tot het zelf actief in de publiciteit

brengen. Bij discussie over dit onderwerp bleek hoezeer dit rekenkamers voor dilemma's kan plaatsen en hoe lastig een afweging soms kan zijn.

Werkgroep III: Quis custodiet ipsos custodes?

Rekenkamers nemen anderen de maat. Hoe zorgen zij er nu voor dat ze zelf zorgvuldig en integer handelen en zich niet voor allerlei (politieke) karretjes laten spannen? Is er een limiet aan het aantal rekenkamerfuncties dat een functionaris mag vervullen? Kan je een onderzoeksopdracht uitvoeren in opdracht van de commissie waarvan je zelf lid bent? Wat te doen wanneer een bevriende onderzoeker inschrijft op een offerte-uitvraag? Lukt het om de eigen politieke (voor)oordelen uit te schakelen bij het vellen van een doelmatigheidsoordeel? Hoe te voorkomen dat deze 'controleurs' zich aan kritiek onttrekken. En als die kritiek dan toch komt, hoe ga je daar dan mee om? Wordt er wel eens per jaar een functioneringsgesprek gevoerd met de voorzitter van de rekenkamer of met de griffier?

Onder leiding van Geert Pieter Vermeulen, voorzitter van rekenkamer *De Fryske Marren* werd gesproken over de integriteit van de rekenkamers zelf. Hoe zorgt een rekenkamer ervoor dat de eigen integriteit niet in twijfel wordt getrokken? Hierover werd opgemerkt dat de eigen normen en waarden (het morele kompas) daarin een grote rol spelen. Het gaat erom dat rekenkamerleden streven naar onderzoeken die gezien de omstandigheden kwalitatief zo goed mogelijk zijn. Of daarbij de buurman ingeschakeld mag worden voor het doen van onderzoek was onderwerp van discussie. Sommigen vonden dat dit niet kon, anderen waren van mening dat dit wel mogelijk zou zijn als die buurman toevallig heel goed onderzoek kan doen. Veel rekenkamers doen wel pogingen om hun onderzoeksprotocol aan te geven hoe ze te werk gaan, op die wijze proberen ze zo open en transparant mogelijk te opereren. Maar eigenlijk geen enkele rekenkamer besteedt in zijn jaarverslag aandacht aan de wijze waarop er aan de eigen integriteit invulling is gegeven. Ook over het aantal rekenkamerfuncties dat iemand mag bekleden werd verschillend gedacht. Over het algemeen is het niet goed als dit er te veel zijn (meer dan drie), aan de andere kant is het belangrijk dat betreffende persoon voldoende tijd heeft om goed invulling te geven aan de functies die hij vervult, het aantal is dan minder belangrijk.

Plenaire afsluiting

In de afsluitende discussie werd geconstateerd dat de rekenkamers en griffiers zo ondertussen (sinds hun start in het dualiseringsjaar 2002) in hun pubertijd gekomen zijn. Dit leidt tot vragen over de eigen identiteit: wie zijn we? En doen we het goed? In de kringen van de griffiers heeft deze zelfreflectie zich vooral vertaald in vragen rond politieke neutraliteit enerzijds en betrokkenheid op de kwaliteit van het raadsdebat anderzijds. In de kringen van de rekenkamerfunctionarissen wordt er nu minder aandacht besteed aan onafhankelijkheid maar des te meer aan doorwerking en aan de kwaliteit van het onderzoek. Dat de preoccupatie met onafhankelijkheidsvragen nu wat achter ons ligt maakt de weg vrij om vaker samen op te trekken in het streven de kwaliteit van de representatieve democratie te versterken: door een goede feitenbasis en een goede procedurering.